

УДК 338.24(477)

*Радзієвська С.О., к.е.н., доцент кафедри
світового господарства і міжнародної
економічної інтеграції УДУФМТ*

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС ТА ЄЕП: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами ЄС та ЄЕП. Динаміка участі України у функціонуванні цих регіональних інтеграційних об'єднань якісно визначатиметься переходом від стану члена зони вільної торгівлі до стану члена митного союзу. З напрямом свого подальшого інтеграційного розвитку Україна має однозначно визначитися, тому що поле різноспрямованих інтеграційних процесів, в якому зараз знаходиться Україна, дозволяє існування зон вільної торгівлі з обома об'єднаннями. Та перебувати одночасно у двох митних союзах Україна не зможе, виходячи із самої сутності цієї інтеграційної форми.

Ключові слова: експорт, імпорт, сальдо, конкурентоспроможність, інтеграція, інноваційно-інвестиційна модель розвитку.

Рис. 9, Табл. 11, Літ. 52

*Радзиевская С.А., к.э.н., доцент кафедры
мирового хозяйства и международной
экономической интеграции УГУФМТ*

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕС И ЕЭП: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Статья посвящена исследованию особенностей развития торгово-экономических связей Украины со странами ЕС и ЕЭП. Динамика участия Украины в функционировании этих региональных интеграционных объединений качественно определяется переходом от состояния члена зоны свободной торговли к состоянию члена таможенного союза. Относительно своего дальнейшего интеграционного развития Украина должна однозначно определиться, потому что поле разносторонних интеграционных процессов, в котором сейчас находится Украина, позволяет существование зон свободной торговли с обоими объединениями. Но находится одновременно в двух таможенных союзах Украина не сможет, исходя из самой сущности этой интеграционной формы.

Ключевые слова: экспорт, импорт, сальдо, конкурентоспособность, интеграция, инновационно-инвестиционная модель развития.

Radzievskaya S.A., Ph.D. in Economics, Associate Professor at the World Economy and International Economic Integration Department of the USUFIT

UKRAINE'S TRADE-ECONOMIC RELATIONS WITH THE COUNTRIES OF THE EU AND THE SES: CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

The paper focuses on the development of trade and economic relations between Ukraine and the countries of the European Union and the countries of the Single Economic Space. The dynamics of Ukraine's cooperation with the countries of these regional integration organizations are determined qualitatively by the country's transition from a state of the member of a free trade area to a state of the member of the customs union. At the moment Ukraine is practicing two-direction integration which is possible only at the level of a free trade area. The further integration development of Ukraine has to be unambiguous since it is clear from the definition of the customs union that it is impossible for a country to find itself in two customs unions at the same time.

Keywords: *export, import, balance, competitiveness, integration, innovation and investment model of development.*

Постановка проблеми. Розглядається специфіка розвитку торговельно-економічних відносин України з країнами-членами Європейського Союзу (ЄС) та з країнами-членами Єдиного економічного простору (ЄЕП) з точки зору визначення подальшого напрямку інтеграції як фактора підвищення конкурентоспроможності та покращання структури економіки України, переходу її на інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Наукові праці провідних українських економістів О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Губського, І. Дахна, М. Дудченка, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Поручника, І. Пузанова, О. Рогача, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, С. Фоміна, В. Чужикова, О. Шнипка, О. Шниркова та інших спрямовані на глибоке та всебічне дослідження проблеми розвитку зв'язків економіки України із світовою економікою, підвищення її конкурентоспроможності та розвитку інтеграційних процесів. При цьому у центрі їх уваги знаходяться торговельно-економічні зв'язки України з країнами ЄС та Співтовариства незалежних держав (СНД), зокрема з Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном.

З встановленням незалежності України перед нею постало питання визначення основного вектора своєї зовнішньоекономічної політики, відповіддю на яке стало прийняття рішення про необхідність вступу до ЄС з одночасним розвитком економічних зв'язків з країнами СНД, зокрема з Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном. В останні роки на тлі розгортання світової фінансової кризи й особливо – кризи єврозони ЄС, активізації інтеграційних процесів і створення Митного союзу (МС) між Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном, а також різкого зростання цін на енергоресурси, що надходять в Україну з Російської Федерації, і можливостями їх зниження за рахунок вступу України до МС, загострилось питання розвитку торговельно-економічних зв'язків з країнами-членами МС, який інтенсивно перетворюється у Єдиний економічний простір (ЄЕП), що може призвести до утворення певних ускладнень на шляху руху товарів та послуг України на його ринки.

До кінця цього року очікується підписання “Угоди про асоціацію між Україною і ЄС”, яка передбачає утворення між Україною і ЄС поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі [1], що може викликати введення митних бар'єрів з боку ЄЕП, спрямованих на захист ринків країн ЄЕП від можливого безмитного надходження на них через Україну товарів країн ЄС і на захист товаровиробників країн ЄЕП від підвищення конкурентоспроможності українських товарів внаслідок безмитного надходження в Україну комплектуючих з країн ЄС, які використовуються і при виробництві аналогічних товарів в країнах ЄЕП. У цих умовах питання аналізу сучасного стану і перспектив розвитку торговельно-економічних відносин між Україною і країнами ЄС та ЄЕП стає гостро актуальним.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами ЄС та ЄП на сучасному етапі і тенденцій їх розвитку з погляду переходу економіки України на інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

Основні результати дослідження. Україна бере участь у функціонуванні таких регіональних інтеграційних об'єднань: ЄС, ЄП, Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) та регіональне міждержавне об'єднання – «Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ» і є повноправним членом двох останніх, тобто країна знаходиться у полі різноспрямованих інтеграційних процесів. У майбутньому можуть з'явитися й нові напрями інтеграції.

Класична теорія інтеграційних процесів передбачає наявність п'ятих послідовних етапів інтеграційного розвитку країни: зони вільної торгівлі (ЗВТ), митного союзу, спільного ринку, економічного союзу, повної економічної інтеграції (монетарного союзу). Україна знаходиться на першому етапі інтеграції з країнами ГУАМ (договір про створення ЗВТ підписано у 2002 р.) й з країнами ЄП (договір про створення ЗВТ з країнами СНД підписано у 2012 р., а країни ЄП входять до складу СНД). Наприкінці 2013 р. очікується підписання «Угоди про асоціацію між Україною і ЄС», що сприятиме якнайскорішому утворенню ЗВТ й з країнами ОЧЕС.

Динаміка інтеграційного розвитку України та її участі у функціонуванні зазначених об'єднань якісно визначатиметься переходами від стану члена ЗВТ до стану члена митного союзу і далі послідовно до більш високих форм інтеграційних об'єднань. Зауважимо, що з напрямом свого подальшого інтеграційного розвитку Україна має однозначно визначитися, тому що поле різноспрямованих інтеграційних процесів, в якому зараз знаходиться Україна (з врахуванням вилучень і обмежень), теоретично дозволяє існування ЗВТ на всіх напрямках. Та знаходиться одночасно у двох і більше митних союзах (і відповідно спільних ринках, економічних і монетарних союзах) Україна не зможе виходячи із самої сутності цих інтеграційних форм [2, с. 205]. **Цей вибір й визначає основний вектор інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків.**

У світлі вищезазначеного розглянемо фактичний стан розвитку торговельно-економічних відносин між Україною і країнами ЄС та ЄП з метою визначення їх відповідності проголошеному у якості головного курсу інтеграції України її наближення до ЄС.

Розглянемо динаміку всього зовнішньоторговельного обороту України (товарів і послуг) і товарообороту України з країнами ЄС та ЄП (рис. 1).

Дані рис. 1 свідчать про те, що на аналізованому відрізку часу спостерігається більш стрімке зростання товарообороту України з країнами ЄП (тренд $y_{\text{ЄП}} = 4788,7x + 4105,3$), ніж з країнами ЄС (тренд $y_{\text{ЄС}} = 3662,4x + 8789,7$). Динаміка всього товарообороту України краща, ніж динаміка товарообороту з країнами ЄП (тренд $y_{\text{всього}} = 12884x + 19625$).

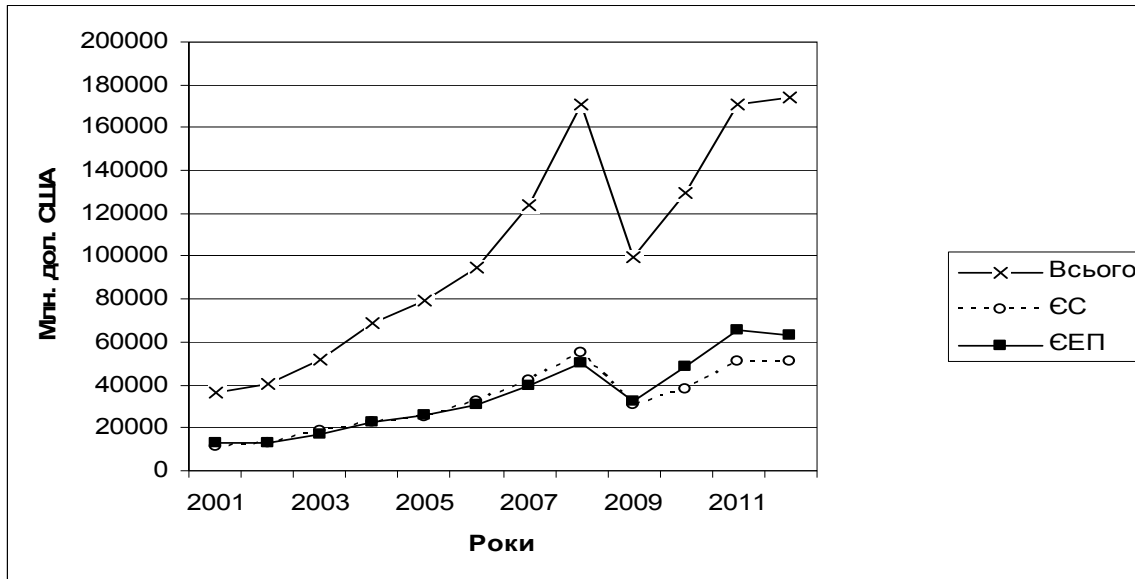
Тобто, краща динаміка спостерігається на інших напрямках розвитку зовнішньої торгівлі України, ніж на розглядуваних нами. Тому, зіставляючи товарооборот України з країнами – членами ЄС та ЄП, слід враховувати й інші напрями зовнішньої торгівлі, які з часом можуть стати більш вагомими.

Питома вага торгівлі товарами у всій торгівлі товарами і послугами України у 2012 році становить 88,35%. Тому розглянемо специфіку торговельно-економічних зв'язків України з країнами-членами ЄС та ЄП у торгівлі товарами.

Країни ЄС є споживачами значної частини українського експорту товарів, а значну частину українського імпорту складає їх продукція (табл. 1).

Як свідчать тренди, розраховані за даними табл. 1, питома вага експорту товарів України до ЄС у всьому обсязі її експорту має тенденцію до зниження, а питома вага імпорту товарів України з ЄС у всьому обсязі її імпорту теж має тенденцію до зниження, але незначного. **Торговельно-економічні зв'язки України з країнами ЄС розвиваються передусім за рахунок імпорту, стимулюючи розвиток інтеграційних процесів.** Результатом визначеного характеру експорту і імпорту в умовах нарощування товарообороту України з країнами-членами ЄС (27) спостерігається нестабільність позитивного сальдо і його трансформація у негативне сальдо з постійним зростанням останнього (табл. 2).

Рис. 1. Динаміка всього товарообороту і товарообороту України з країнами ЄС та ЄСП.

Тренди: $y_{\text{всього}} = 12884x + 19625$; $y_{\text{ЄС}} = 3662,4x + 8789,7$; $y_{\text{ЄСП}} = 4788,7x + 4105,3$.
 Джерело: [3-13].

Таблиця 1. Динаміка питомої ваги експорту й імпорту товарів України до країн ЄС у всьому її експорті та імпорті товарів, %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Екс-порт	33,9	35,5	37,7	33,7	29,9	31,5	28,2	27,1	23,9	25,4	26,3	24,8
Імпорт	30,1	32,4	34,2	32,9	33,7	36,0	36,7	33,8	33,9	31,4	31,2	30,9

Тренди $y_{\text{ex}} = -1,1528x + 37,318$; $y_{\text{im}} = -0,0545x + 33,455$.
 Джерело: розраховано автором за [4; 10; 11].

Таблиця 2. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС, млн. дол. США.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	758,2	870,8	820,9	1462,2	-1958,5	-4106,7	-8302,3	-10738,9	-5893,4	-6049,3	-7782,9	-9075,1

Джерело: [4; 10; 11].

Динаміку розвитку інтеграційних процесів України з країнами ЄС в торгівлі товарами можна визначити за допомогою коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) [14, с. 106–107], який розраховується таким чином:

$$k_i = Z_{\text{em}} / Z_{\text{zm}} \quad (1),$$

де k_i – коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції) країни з країнами об'єднання;

Z_{em} – коефіцієнт зміни (збільшення або зменшення) товарообороту країни з країнами об'єднання (внутрішнього товарообороту);

Z_{zm} – коефіцієнт зміни (збільшення або зменшення) загального товарообороту країни.

На розглядуваному відрізку часу відбувається при $k_i > 1$ – процес інтеграції, $k_i < 1$ – дезінтеграції, а при $k_i = 1$ спостерігається стабілізація. Послідовне зростання k_i протягом певного періоду часу свідчить про інтеграцію, а зменшення – про дезінтеграцію. Незмінність значення k_i свідчить про стабілізацію.

Результати розрахунків значень цього коефіцієнта відображає табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) України з країнами ЄС у торгівлі товарами.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
k_i	1,063	1,063	1,056	0,93	0,96	1,064	0,97	0,94	0,95	0,98	1,009	0,97

Тренд: $y = -0,0073x + 1,0439$. Джерело: розраховано автором за [4; 10; 11].

Дані табл. 3 свідчать про те, що процес інтеграції України з країнами ЄС в торгівлі товарами характеризується як нерівномірний: у 2001 р. спостерігається інтеграція, 2002 рр. – стабільність, у 2003 і 2004 рр. – дезінтеграція, 2005, 2006 рр. – інтеграція, у 2007-2008 рр. – дезінтеграція, 2009-2011 рр. – інтеграція, 2012 р. – дезінтеграція.

Тренд дозволяє констатувати, що на аналізованому відрізку часу спостерігається тенденція до зменшення коефіцієнта інтеграції України з країнами ЄС, тобто тенденція до дезінтеграції України з країнами ЄС у торгівлі товарами.

Коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції) в торгівлі товарами за 2000-2012 рр. між Україною і країнами ЄС дорівнює 0,94 і свідчить про те, що за цей період часу спостерігається незначна дезінтеграція в торгівлі товарами з країнами ЄС.

Особливо важливою є динаміка змін питомої ваги основних товарних груп у загальному обсязі експорту товарів до країн ЄС (табл. 4).

Наведені дані свідчать про те, що основу експорту України до країн ЄС складають чорні метали, руди, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, шлаки та зола, одяг текстильний, деревина і вироби з деревини, вироби з чорних металів – сировина і капіталомістка продукція важкої промисловості з незначним обсягом доданої вартості. Тенденцію до збільшення своєї питомої ваги у всьому українському експорті до країн ЄС мають насіння і плоди олійних культур, жири та олії тваринного та рослинного походження, руди, шлаки та зола, деревина та вироби з деревини, чорні метали, електричні машини та устаткування. Решта товарів має тенденцію до зменшення своєї питомої ваги в експорті до ЄС.

Наявні статистичні дані дають можливість опосередковано визначити і стан експорту України в країни ЄС інноваційної продукції. За статистичними даними, у 2011 р. підприємствами України всього реалізовано інноваційної продукції на суму 42386722,5 тис. грн. (3,8% до загального обсягу реалізованої промислової продукції), з них за межі України 12630608,5 тис. грн. (29,8% до обсягу реалізованої інноваційної продукції). Найбільше поставлено на світовий ринок інноваційної продукції за такими видами економічної діяльності, як металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 1062916,6 тис. грн. (24% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції); машинобудування – 8434344,0 (74,8), у т.ч. виробництво машин та устаткування – 4549213,7 (74,2), виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – 1882047,0 (77,5), виробництво транспортних засобів та устаткування – 2003083,3 тис. грн. (73,6%) [23, с. 231,241]. Продукція цих видів економічної діяльності входить до основних груп експорту товарів України до країн ЄС, до яких належать такі групи товарів (код і назва товару згідно з УКТЗЕД): 72 – чорні метали (28,7%); 73 – вироби з чорних металів (11,4%); 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої (10,4%); 85 – електричні машини і устаткування (48,7%); 88 – аеронавігаційні або космічні апарати (3,3%); 90 – прилади і апарати (16,6%), питому вагу яких у 2011 р. у загальному експорті України відображає діаграма (рис. 2).

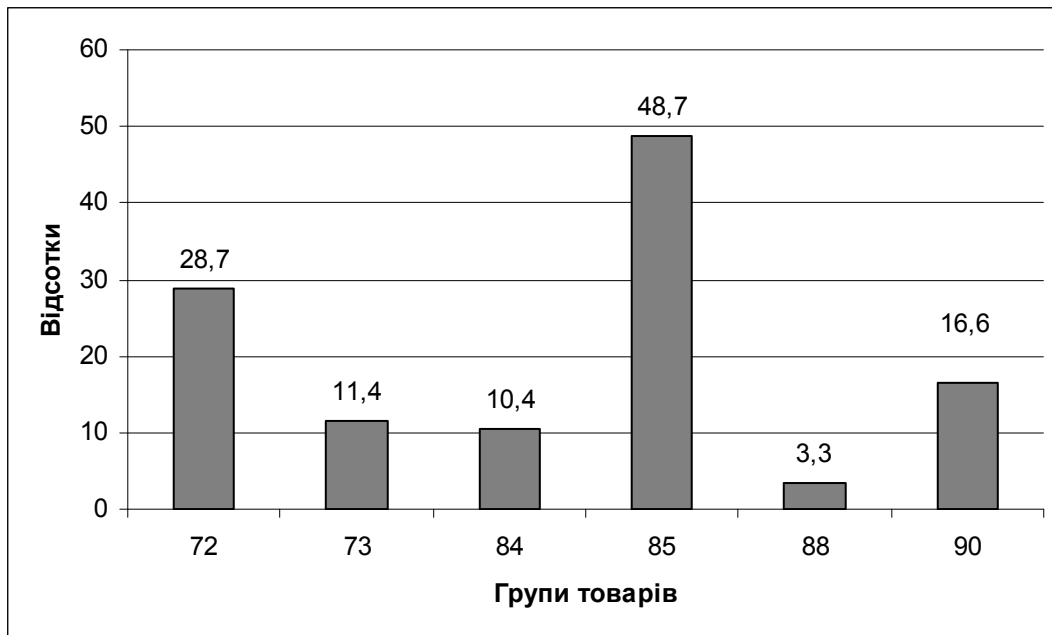
Таблиця 4. Динаміка питомої ваги основних товарних груп експорту товарів України до країн ЄС, %.

Коди	Найменування товарних груп	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
10	Зернові культури	4,0	10,9	0,8	1,6	3,4	1,9	0,5	5,3	4,8	1,2	5,7
12	Насіння і плоди олійних рослин	3,15	0,42	2,5	0,9	0,9	1,9	2,2	6,6	8,0	5,4	5,1
15	Жири та олії тварин. або рослин. походж.	1,05	2,6	2,8	2,1	2,5	4,3	5,8	3,6	4,9	4,8	3,7
26	Руди, шлаки та зола	2,6	2,6	2,1	5,3	6,9	5,4	5,3	7,8	6,5	10,8	10,4
27	Енергетичні матер., нафта та продукти її перегонки	11,7	18,5	22,2	16,3	19,3	13,4	10,5	8,2	6,2	6,8	8,2
29	Органічні хімічні сполуки	1,2	1,02	0,82	2,4	2,7	3,1	3,4	1,6	0,5	1,0	1,5
44	Деревина і вироби з деревини	3,0	3,19	3,4	3,7	4,0	3,6	4,4	3,1	4,8	3,9	3,5
62	Одяг текстильний	10,8	9,5	8,5	5,07	5,7	4,8	3,9	3,0	4,4	3,1	2,6
72	Чорні метали	15,8	15,09	15,2	19,4	21,2	24,4	25,3	28,9	17,7	29,3	29,5
73	Вироби з чорних металів	1,94	2,08	4,2	4,8	3,9	3,9	3,9	3,3	3,0	2,0	1,8
74	Мідь і вироби з міді	2,2	3,07	3,8	1,5	0,8	1,6	1,4	0,8	0,9	0,8	0,6
84	Котли, машини, апарати і механічні пристрої	7,6	5,5	4,3	4,5	2,7	2,4	2,6	2,5	4,4	3,0	2,0
85	Електричні машини і устаткування	3,0	1,4	4,3	5,3	3,3	4,4	7,0	6,7	10,8	9,5	8,6
90	Прилади і апарати	0,3	1,8	2,1	3,7	0,13	0,16	0,17	0,17	0,4	0,3	0,25

Тренди: $y_{10} = -0,1255x + 4,3982$; $y_{12} = 0,5352x + 0,1589$; $y_{15} = 0,315x + 1,5782$;
 $y_{26} = 0,8036x + 1,1509$; $y_{27} = -1,2482x + 20,335$; $y_{29} = -0,004x + 1,7731$;
 $y_{44} = 0,0795x + 3,2133$; $y_{62} = -0,7713x + 10,207$; $y_{72} = 1,4176x + 13,475$;
 $y_{73} = -0,0693x + 3,5811$; $y_{74} = -0,2416x + 3,038$; $y_{84} = -0,38x + 6,0527$; $y_{85} = 0,7855x + 1,1327$;
 $y_{90} = -0,167x + 1,8638$.

Джерело: розраховано автором за [15-22].

Рис. 2. Питома вага груп товарів експорту України до країн ЄС у всьому експорті відповідних товарів у 2011 р.

Джерело: розраховано автором за даними [9; 22].

З наведених даних можна зробити висновок, що підприємства країн ЄС не можуть розглядатися як активні споживачі української інноваційної продукції. Певний виняток може бути зроблено стосовно електричних машин і устаткування. Але їх питома вага у сумарному експорті України до країн ЄС дорівнює 8,6% і не настільки значна, щоб цей висновок можна було б поставити під сумнів.

Тобто, зберігається актуальність висновку, зробленого у 2000 р. українськими вченими Б. В. Губським, Д. Г. Лук'яненком, В. Р. Сіденком: “Головна проблема розвитку українського товарного експорту – **низький потенціал конкурентоспроможності** на зовнішніх ринках продукції з високим рівнем доданої вартості, низька технологічність і наукомісткість товарів. За Україною дедалі більше закріплюється місце постачальника напівфабрикатів, які виготовляються галузями з підвищеними рівнями трудомісткості (головним чином, праці середньої кваліфікації), енерго- і матеріаломісткості та низьким рівнем екологічності. Така парадигма розвитку експортної структури суперечить національним структурним пріоритетам і перспективам розвитку структури світового господарства загалом. Більше того, в умовах обмеженості внутрішнього попиту експортне зростання стає каталізатором тенденцій до структурного спрощення економіки, її деіндустріалізації” [24, с. 21].

Порівняння їх висновку з нашим дозволяє стверджувати, що більше десяти років парадигма розвитку української експортної структури залишається без суттєвих змін.

У структурі експорту України в країни ЄС домінують такі товари, ціни на які відзначаються нестабільністю, спостерігається загострення конкуренції при наявності, особливо на ринках продукції чорної металургії і металообробки, потужних власних виробників. Це загострення конкуренції посилюватиметься внаслідок розвитку країн, що розвиваються, і створюють більш сучасні підприємства для вироблення таких товарів. Конкурентні переваги України на цих ринках, в основному, забезпечували низькі внутрішні ціни на фактори виробництва – низький рівень оплати праці, який забезпечував і низький рівень ціни залізної руди, вугілля, електроенергії, значно нижча за світову ціна газу, низькі витрати на відновлення і модернізацію основних фондів, державні субсидії.

Вступ України до СОТ у 2008 р., значне зростання з 2009 р. цін на імпортований з Російської Федерації газ, необхідність підвищення рівня оплати праці ведуть до втрати частини цих конкурентних переваг. Треба також зазначити, що конкурентною перевагою був низький курс національної валюти, який багатьма науковцями вважався заниженим. Підвищення курсу національної валюти вело б до втрати цієї конкурентної переваги. Натомість падіння курсу національної валюти внаслідок сучасної світової кризи посилило цю конкурентну перевагу, але її тимчасовий характер не викликає сумнівів.

Тому стосовно експорту в країни ЄС може бути зроблений такий висновок: товарна структура експорту України в країни ЄС потребує рішучого зрушення у бік збільшення обсягів продукції із значним обсягом доданої вартості. **Україна і зараз виробляє наукомістку високотехнологічну продукцію, але вона неконкурентоспроможна на ринках країн ЄС.** Вирішення цього завдання вимагає розвитку наукомістких високотехнологічних галузей промисловості із формуванням в них конкурентних переваг. Виробничі технології українських підприємств відстають від тих, які використовують передові європейські країни, тому поряд з експортом Україна повинна приділяти велику увагу імпорту з країн ЄС, які можуть поставляти сучасні техніку і технології, здатні допомогти формуванню і розвитку конкурентних переваг в наукомістких високотехнологічних галузях промисловості (табл. 5).

Таблиця 5. Динаміка питомої ваги основних товарних груп імпорту товарів із країн ЄС в Україну, %.

Ко ди	Найменування товарних груп	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
27	Енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки	1,34	0,8	3,9	1,4	1,4	2,6	4,4	6,9	5,1	6,4	6,8
30	Фармацевтична продукція	4,9	5,3	5,3	5,4	6,0	6,1	6,2	5,8	9,6	8,6	7,7
33	Ефірні олії, косм.	1,9	2,1	2,1	2,1	2,2	2,0	1,9	1,9	2,7	2,6	2,1
38	Хімічна продукція	3,5	3,3	2,7	2,4	2,5	2,2	2,1	2,1	2,8	3,3	3,4
39	Полімерні матеріали, пластмаси	5,8	5,6	5,4	6,9	7,1	7,2	6,8	6,5	7,8	8,1	6,9
48	Папір та картон	4,4	6,2	6,4	4,7	4,8	4,4	4,1	4,0	5,8	5,3	4,2
73	Вироби з чорних металів	1,9	1,7	1,6	1,9	1,9	2,1	2,3	2,3	1,8	2,1	2,4
84	Котли, машини, ап., мех. пристрої	19,2	21,6	19,7	18,9	18,2	18,3	19,4	17,8	14,2	11,0	14,8
85	Електричні машини і устаткування	10,1	8,2	8,3	10,04	11,7	10,4	8,9	7,6	8,6	9,4	9,2
87	Наземні транспортні засоби, крім залізничних	7,0	8,7	10,5	11,5	10,6	13,5	15,1	14,3	5,5	7,9	9,7
90	Прилади, апарати	3,0	2,8	3,2	2,7	1,9	2,1	2,0	1,6	1,9	2,1	1,6

Тренди: $y_{27} = 0,6118x + 0,06$; $y_{30} = 0,3736x + 4,2036$; $y_{33} = 0,0373x + 1,9218$;
 $y_{38} = -0,0109x + 2,82$; $y_{39} = 0,1964x + 5,5582$; $y_{48} = -0,15x + 5,4727$; $y_{73} = 0,0536x + 1,6782$;
 $y_{84} = -0,7445x + 22,022$; $y_{85} = -0,0589x + 9,6662$; $y_{87} = 0,0491x + 10,096$;
 $y_{90} = -0,1436x + 3,1255$.

Джерело: розраховано автором за [15-22].

Оснoву імпорту товарів України з країн ЄС складає продукція із значним обсягом доданої вартості – фармацевтична продукція, полімерні матеріали, пластмаси, котли, машини, апарати і механічні пристрої, електричні машини і устаткування, наземні транспортні засоби, крім залізничних. Найбільшу питому вагу має продукція машинобудування. Це підтверджують і дані аналізу галузевої структури імпорту за 1997–2004 рр., згідно з якими продукція машинобудування в імпорті з країн ЄС складала у: 1997 р. – 41,6%; 1998 – 42,3; 1999 – 35,8; 2000 – 35,1; 2001 – 39,4; 2002 – 41,6; 2003 – 42,3; 2004 – 46,7% [25, с. 136]. Разом з тим слід підкреслити, що значну частину імпорту продукції машинобудування складають наземні транспортні засоби, крім залізничних, а по суті – легкові автомобілі, які мало сприяють підвищенню технологічного рівня промисловості України. Так, питома вага автомобілів легкових у всьому імпорті України товарів товарної групи 87 «наземні транспортні засоби, крім залізничних» складала у 2007 р. – 45,4%; 2008 – 50,5; 2009 – 47,6; 2010 – 52,5; 2011 р. – 54,7% [7, с. 61, 66; 8, с. 60, 65; 9, с. 58, 63].

Наведені дані дозволяють зробити висновок, що *торговельно-економічні зв'язки між Україною і країнами ЄС здійснюються протягом аналізованого періоду часу переважно на міжгалузевій основі.*

Цей висновок збігається з раніше одержаними висновками [26, с. 128; 27, с. 48] щодо такого характеру торговельно-економічних зв'язків між Україною і країнами-членами ЄС і результатами розрахунків, зроблених дослідниками на основі показника Грубеля-Ллойда.

Наведені вище дані свідчать, що за останні роки структура експорту та імпорту торгівлі між Україною і країнами ЄС не зазнала суттєвих змін. Тому можна стверджувати, що розрахунки показника Грубеля-Ллойда за пізніші роки не внесуть суттєвих коректив у його значення.

Високотехнологічний імпорт в Україну з країн ЄС сприяє утворенню нових конкурентних переваг, які посилюють конкурентні переваги, обумовлені природними ресурсами, дешевою робочою силою, низькою платою за землю, недооціненими основними фондами і низьким курсом гривні [29, с. 80,81]. *Ці нові конкурентні переваги реалізуються, переважно, не на ринках країн ЄС, а на інших географічних напрямках українського експорту і у першу чергу на ринках країн-членів СНД.*

Слід також відзначити, що спроби України експортувати до країн ЄС високотехнологічну конкурентоспроможну продукцію часто-густо є невдалими, причому ці труднощі не завжди пояснюються низькою її конкурентоспроможністю, а іноді є наслідком дискримінації [28, с. 62].

Розглянута динаміка торговельно-економічних відносин між Україною і країнами ЄС свідчить про те, що Україна ще не сформувала нові конкурентні переваги на ринках ЄС. Поки що немає об'єктивних підстав стверджувати, що наша країна значно покращила структуру свого експорту.

У цілому можна зробити висновок, що структура зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, в основному, визначається сформованими раніше порівняльними перевагами, а також необхідністю технологічного оновлення вітчизняного виробництва.

Особливо слід наголосити на тому, що відповідно до теорії М. Портера національна конкурентоспроможність визначається наявністю споріднених та підтримуючих галузей, умовами збуту продукції (існування попиту всередині країни), структурою фірм і наявністю у них довгострокових стратегій, державною політикою. Наближення України до ЄС дозволяє їй оволодіти цими факторами і з їх допомогою створити нові конкурентні переваги для своїх товарів і послуг. Тобто йдеться про використання фірмами довгострокових стратегій, досвіду ЄС державного регулювання економічних процесів, розробки та реалізації монопольної політики та здійснення контролю за концентрацією економічної діяльності, регулювання фондового ринку, політики в галузі зайнятості тощо. Очевидно, що ці фактори разом із факторними ресурсами (наявністю природних ресурсів, капіталу та трудових ресурсів) і створеною національною інноваційною системою сприятимуть формуванню нових конкурентних переваг національної економіки і тим самим підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках.

Таким чином, в експорті України до країн ЄС, за винятком електричних машин і устаткування, спостерігається переважання питомої ваги товарів з невеликим обсягом доданої вартості. В імпорті України з країн ЄС домінують товари зі значною часткою доданої вартості, зокрема автомобілі легкові, які становлять у всьому імпорті України товарів товарної групи 87 «наземні транспортні засоби, крім залізничних» значну частину, яку слід переглянути на користь виробничого устаткування, що сприятиме оновленню і збільшенню виробничого потенціалу промисловості і сільського господарства країни.

Країни ЄП є споживачами значної частини українського експорту товарів і постачають значну частину українського імпорту (табл. 6).

Таблиця 6. Динаміка питомої ваги експорту й імпорту товарів України до країн ЄП у всьому її експорті та імпорті товарів, %.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Екс-порт	24,8	20,3	21,5	21,6	26,4	27,9	31,8	29,4	28,1	32,3	34,5	32,5
Імпорт	43,7	41,0	41,2	45,1	38,7	35,5	32,9	29,6	37,3	42,0	42,4	40,1

Тренди $y_{ex} = 1,1661x + 20,012$; $y_{im} = -0,3157x + 41,177$.

Джерело: розраховано автором за [5-12].

Дані табл. 6 свідчать про те, що за період з 2001 р. по 2012 р. питома вага експорту України до країн ЄП підвищилась майже на 8 відсоткових пунктів, але мала нестабільний характер. Питома вага імпорту, за винятком 2004 р., постійно зменшується, а у 2009-2011 рр. зростає, що може пояснюватися значним зростанням цін на газ і нафту. У 2012 р. питома вага і експорту, і імпорту зменшилась.

Розвиток торговельно-економічних відносин з країнами ЄП, а особливо з Російською Федерацією, забезпечує Україну енергоносіями і попитом на продукцію її обробної промисловості і, що має велике значення у зв'язку з переходом економіки України до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, на продукцію машинобудування.

Можна констатувати, що товарооборот України з країнами ЄП збільшився у 2012 р. порівняно з 2000 р. у 5,26 разів; експорт – у 5,78; імпорт – у 4,97 рази і характеризується зростаючим негативним сальдо (табл. 7).

Таблиця 7. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄП, млн. дол. США.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-2845,4	-3312,9	-4523,4	-6008,1	-5881,8	-5308,2	-4306,7	-5656	-5790,3	-8904,1	-11420,5	-11639,5

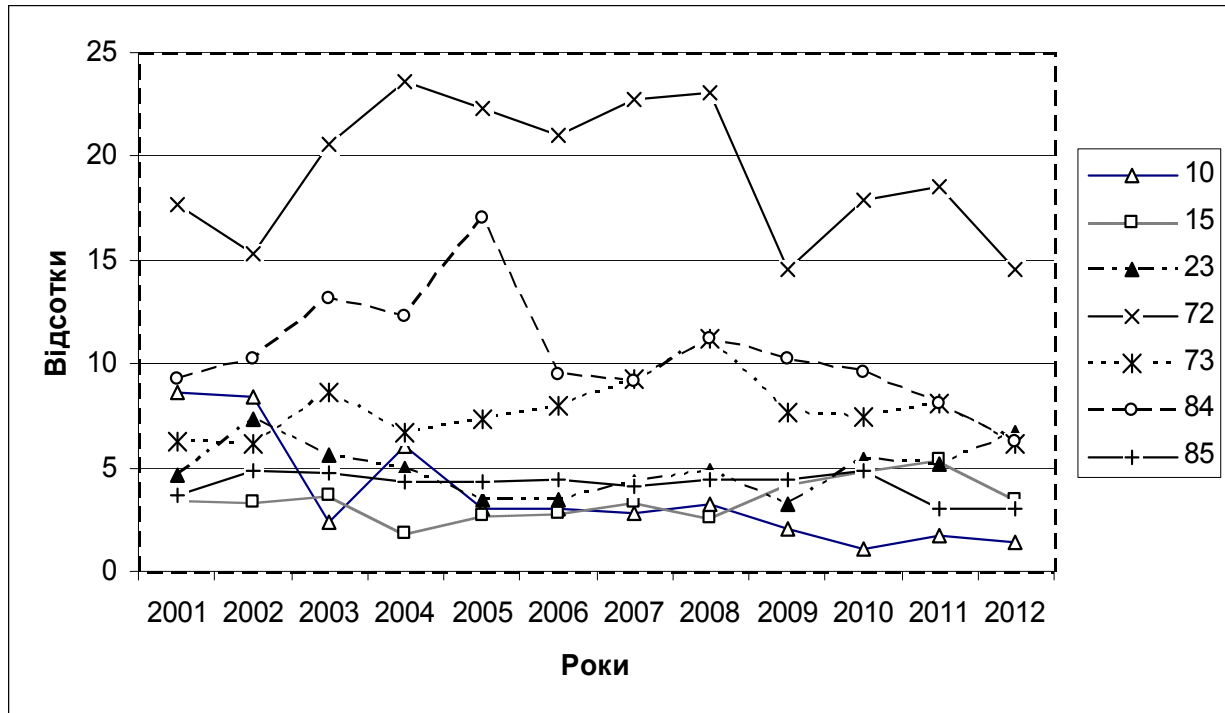
Джерело: розраховано автором за [5-12].

Головним споживачем експорту України є Російська Федерація, а Білорусь і Казахстан імпортують приблизно рівні обсяги українських товарів. Як і в експорті, переважна частина імпорту надходить в Україну з Російської Федерації, а Білорусь у 2012 р. експортувала в Україну у 3,4 рази більше товарів, ніж Казахстан.

Зазначимо, що і структура товарообороту між Україною і кожною із країн, що формують ЄП, суттєво відрізняється. Тому подальший аналіз товарної структури торговельно-економічних зв'язків України з країнами ЄП буде проводитися окремо щодо Білорусі, Казахстану і Російської Федерації.

В експорті України до Білорусі основу складають (код і назва товару згідно з УКТЗЕД): 10 – зернові культури; 15 – жири та олії тваринного або рослинного походження; 23 – залишки і відходи харчової промисловості; 72 – чорні метали; 73 – вироби з чорних металів; 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої; 85 – електричні машини і устаткування (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка питомої ваги основних товарних груп експорту товарів з України до Білорусі.

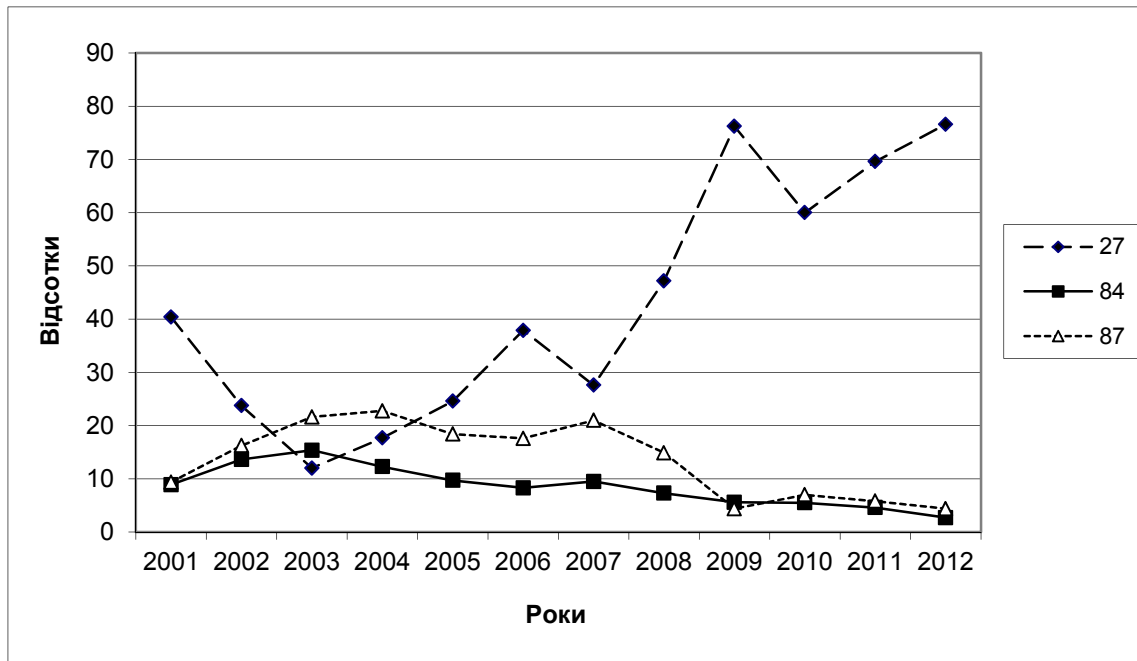
Тренди: $y_{10} = -0,5896x + 7,4673$; $y_{15} = 0,1324x + 2,5985$; $y_{23} = -0,0044x + 4,9364$;
 $y_{72} = -0,2237x + 20,75$; $y_{73} = 0,0898x + 7,148$; $y_{84} = -0,3707x + 12,906$;
 $y_{85} = -0,0802x + 4,6824$.

Джерело: [30-41].

Наведені тренди свідчать про наявність в експорті до Білорусі тенденції до зростання питомої ваги жирів та олій тваринного або рослинного походження, виробів з чорних металів і до зменшення – зернових культур, залишків і відходів харчової промисловості; чорних металів; котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв; електричних машин і устаткування. Натомість у 2012 р. 12,4% експорту до Білорусі склали залізничні локомотиви (товарна група 86).

В імпорті України з Білорусі значну питому вагу складають: 27 – енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки; 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої; 87 – наземні транспортні засоби, крім залізничних (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка питомої ваги основних товарних груп імпорту товарів в Україну з Білорусі.

Тренди: $y_{27} = 5,2326x + 8,7876$; $y_{84} = -0,9023x + 14,482$; $y_{87} = -1,2236x + 21,579$.

Джерело: [30-41].

Наведені дані свідчать про тенденцію у імпорті з Білорусі до збільшення питомої ваги енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її переробки і тенденцію до зменшення питомої ваги імпорту котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв і наземних транспортних засобів, крім залізничних.

Таким чином, Білорусь поставляє в Україну продукцію з більш високим вмістом доданої вартості, ніж Україна – в Білорусь. Сальдо торгівлі товарами між двома країнами наведено в табл. 8.

Таблиця 8. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з Білоруссю, млн. дол. США.

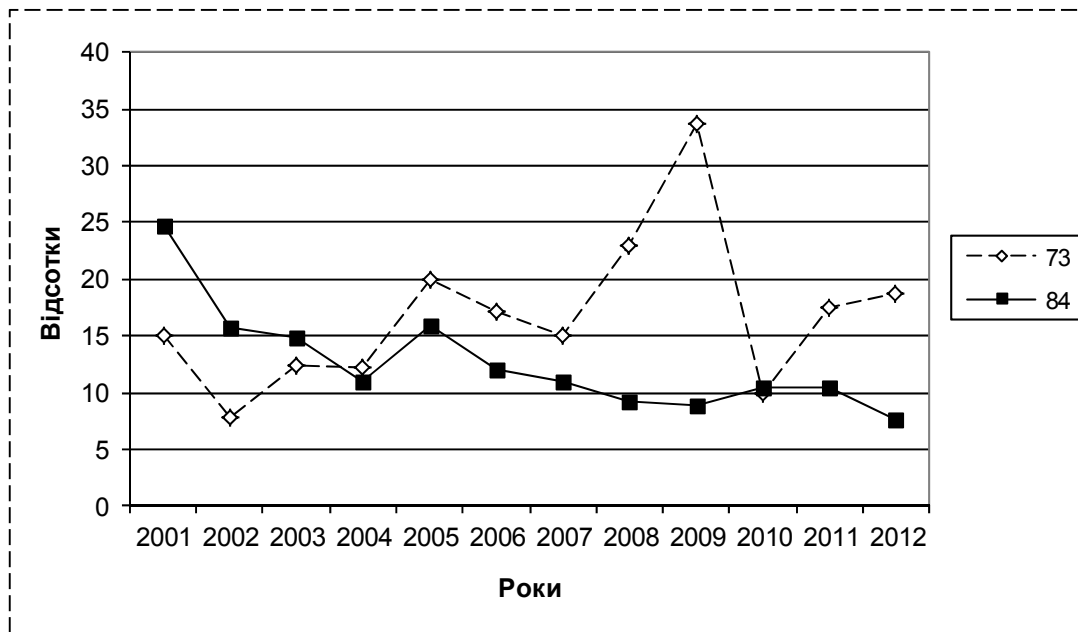
Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-162.8	-1.6	-3.2	5.8	-48.7	-32.5	116.1	-704	-433,9	-668,4	-2289,5	-2817,4

Джерело: розраховано автором за [5-12].

Дані табл. 8 свідчать, що лише два роки Україна мала позитивне сальдо, причому в 2007 р. і значне, але в 2008 р. ситуація різко погіршилася: це можна пояснити тим, що у 2008 р. порівняно із 2007 р. експорт становив 134,8%, а імпорт – 194,4%.

В експорті України до Казахстану основу складають: 73 – вироби з чорних металів; 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої (рис. 5).

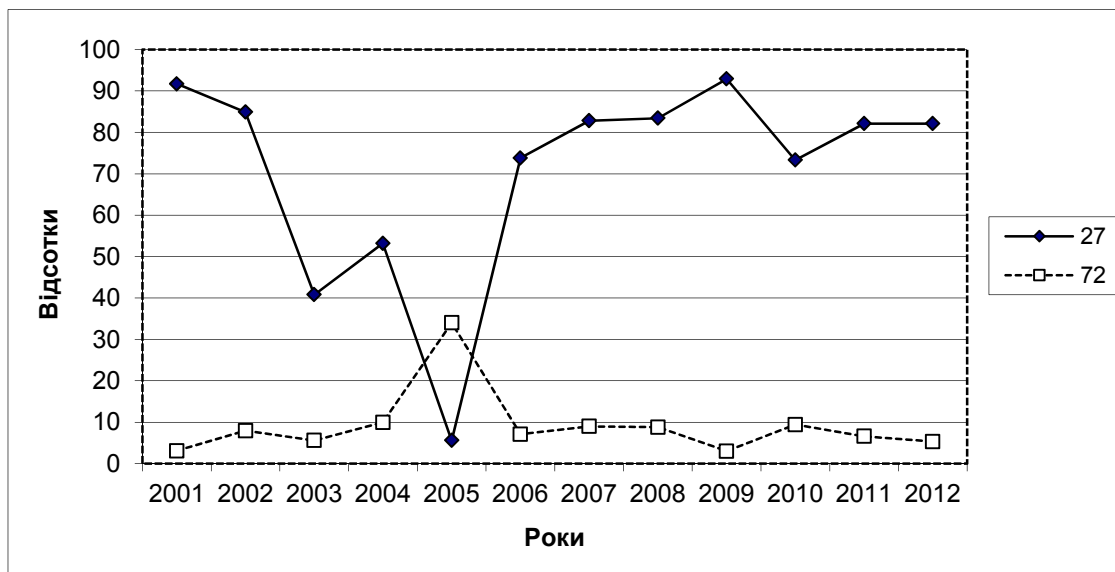
Рис. 5. Динаміка питомої ваги основних товарних груп експорту товарів України до Казахстану.

Тренди: $y_{73} = 0,7852x + 11,778$; $y_{84} = -1,036x + 19,38$.
 Джерело: [30-41].

З наведених даних видно, що в експорті спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги виробів з чорних металів і зменшення – котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв. Натомість у 2012 р. 30,6% експорту до Казахстану склали залізничні локомотиви (товарна група 86).

Рис. 6. Динаміка питомої ваги основних товарних груп імпорту товарів із Казахстану в Україну.

Тренди: $y_{27} = 1,913x + 58,042$; $y_{72} = -0,2415x + 10,713$.
 Джерело: [30-41].

В імпорті України з Казахстану значну питому вагу складають: 27 – енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки; 72 – чорні метали (рис. 6). Наведені дані свідчать про тенденцію до зростання питомої ваги імпорту енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її переробки і зменшення – чорних металів.

Таким чином, Україна поставляє в Казахстан продукцію з більш високим вмістом доданої вартості, ніж Казахстан – в Україну. Динаміка сальдо торгівлі товарами між двома країнами має такий вигляд (табл. 9).

Таблиця 9. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з Казахстаном, млн. дол. США.

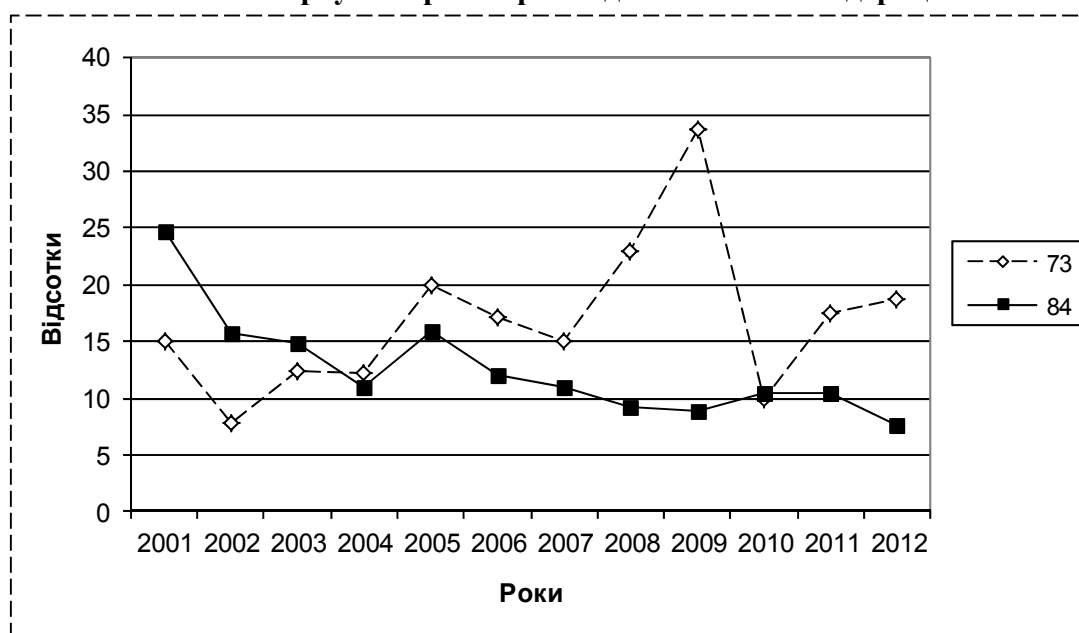
Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-548.6	-183.3	-186	227.8	-480.7	-139.4	-253.1	-1286.3	-615,5	534,2	181,6	964,4

Джерело: розраховано автором за [5-12].

В експорті України до Російської Федерації значну питому вагу становлять: 04 – молоко та молочні продукти, яйця, мед; 28 – продукти неорганічної хімії; 72 – чорні метали; 73 – вироби з чорних металів; 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої; 85 – електричні машини і устаткування; 86 – залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання; 87 – наземні транспортні засоби, крім залізничних (рис.7).

Зазначимо, що в експорті основних товарних груп спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги молока та молочних продуктів, яєць, меду; продуктів неорганічної хімії; чорних металів; виробів з чорних металів; котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв, і до збільшення – електричних машин і устаткування, залізничних або трамвайних локомотивів, шляхового обладнання, наземних транспортних засобів, крім залізничних.

Рис. 7. Динаміка питомої ваги основних товарних груп експорту товарів України до Російської Федерації.

Тренди: $y_{04} = -0,1795x + 4,2935$; $y_{28} = -0,1151x + 5,0342$; $y_{72} = -0,0835x + 14,617$;
 $y_{73} = -0,2449x + 9,9745$; $y_{84} = -0,3721x + 16,293$; $y_{85} = 0,1578x + 4,6629$;
 $y_{86} = 0,9199x + 3,7888$; $y_{87} = 0,0173x + 3,1833$

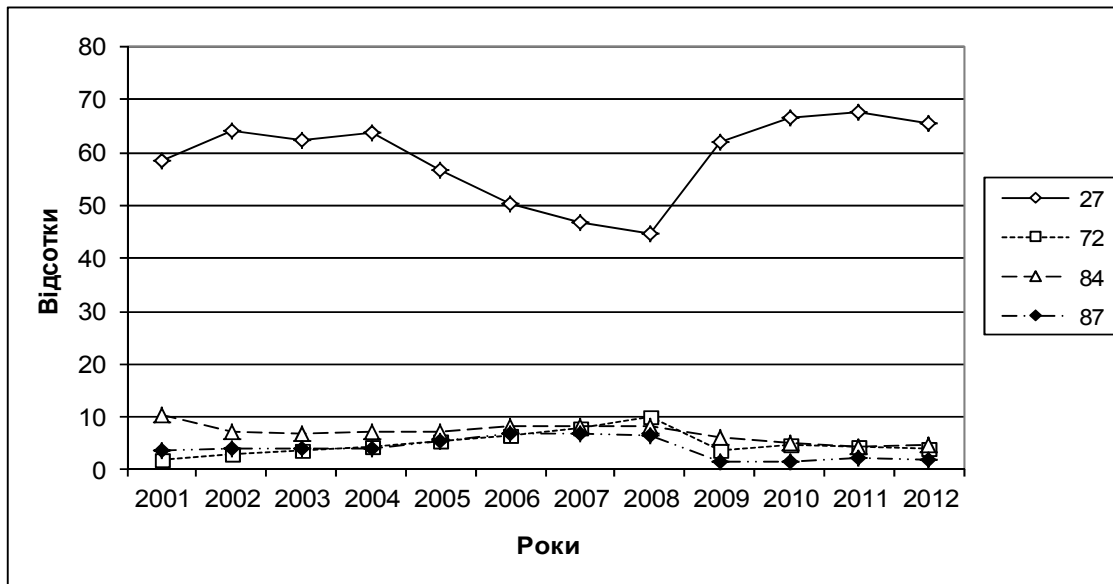
Джерело: [30-41].

Ураховуючи той факт, що в експорті України до Російської Федерації значну питому вагу становило м'ясо та м'ясопродукти (2001 р. – 4,33%; 2002 р. – 6,56%), але вона постійно зменшувалася і досягла у 2012 р. – 1,3%, можна зробити висновок, що агропромисловий комплекс (АПК) України втрачає російські ринки, звідки його витісняє продукція інших країн. Тобто, втрачаються ті конкурентні переваги, які мала на цих ринках продукція українського АПК раніше.

В імпорті України з Російської Федерації значну питому вагу становлять: 27 – енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки; 72 – чорні метали; 84 – котли, машини, апарати і механічні пристрої; 87 – наземні транспортні засоби, крім залізничних (рис. 8).

Отже, в імпорті основних товарних груп спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її переробки, чорних металів і зменшення питомої ваги котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв і наземних транспортних засобів, крім залізничних.

Рис. 8. Динаміка питомої ваги основних товарних груп імпорту товарів із Російської Федерації в Україну, %.

Тренди.: $y_{27} = 0,3092x + 57,112$; $y_{72} = 0,1991x + 3,6015$; $y_{84} = -0,3556x + 9,2574$; $y_{87} = -0,2126x + 5,4279$

Джерело: [30-41].

Тобто, аналіз даних рис. 7, 8 доводить, що *питома вага продукції з високим вмістом доданої вартості, яку Україна поставляє в Російську Федерацію, більша, ніж питома вага такої продукції, яку Російська Федерація поставляє в Україну.*

Сальдо торгівлі товарами між двома країнами наведено в табл. 10.

Таблиця 10. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з Російською Федерацією, млн. дол. США.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо	-2134	-3128	-4334,2	-6241,7	-5352,4	-5136,3	-4169,7	-3665,7	-4740,9	-8769,9	-9312,6	-9786,5

Джерело: розраховано автором за [5-12].

У відносинах з Казахстаном і Російською Федерацією Україна виступає у ролі більш розвинутої країни порівняно із відносинами України з Білоруссю.

Динаміку розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄСП в торгівлі товарами можна визначити за допомогою коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції), результати розрахунків значень якого представлено у табл. 11.

Таблиця 11. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) України з країнами ЄСП у торгівлі товарами.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
k_i	0,91	0,89	1,03	1,043	1,003	0,98	1,013	0,91	1,12	1,14	1,032	0,95

Тренд: $y=0,0092x+0,942$.

Джерело: розраховано автором за [5-12].

Дані табл. 11 свідчать про те, що процес інтеграції України з країнами ЄСП у торгівлі товарами характеризується як нерівномірний: у 2001 і 2002 рр. спостерігається дезінтеграція, у 2003 і 2004 рр. – інтеграція, 2005 і 2006 рр. – дезінтеграція, у 2007 р. – інтеграція, 2008 р. – дезінтеграція, 2009 і 2010 рр. – інтеграція, 2011 і 2012 рр. – дезінтеграція.

Тренд дозволяє констатувати, що на розглядуваному відрізку часу (2000-2012рр.) спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта інтеграції України з країнами ЄСП, тобто тенденція до інтеграції України з країнами ЄСП.

Коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції) в торгівлі товарами за 2000-2012 рр. між Україною і країнами ЄСП дорівнює 0,98 і свідчить про те, що за цей період часу спостерігається хоч і незначна, але дезінтеграція в торгівлі товарами з країнами ЄСП.

Слід зауважити, що динаміку інтеграційних процесів можна визначати і дещо іншим способом, враховуючи те, що формулу (1) можна трансформувати:

$$k_i = Z_{em} / Z_{zm} = T_{em,t} / T_{em,t-1} : T_{zm,t} / T_{zm,t-1} = T_{em,t} / T_{zm,t} : T_{em,t-1} / T_{zm,t-1} = \alpha_t / \alpha_{t-1}, \quad (2)$$

де – $T_{em,t}$ – товарооборот країни з країнами об'єднання у t – ому році;

$T_{em,t-1}$ – товарооборот країни з країнами об'єднання у $(t-1)$ – ому році;

$T_{zm,t}$ – загальний товарооборот країни у t – ому році;

$T_{zm,t-1}$ – загальний товарооборот країни у $(t-1)$ – ому році;

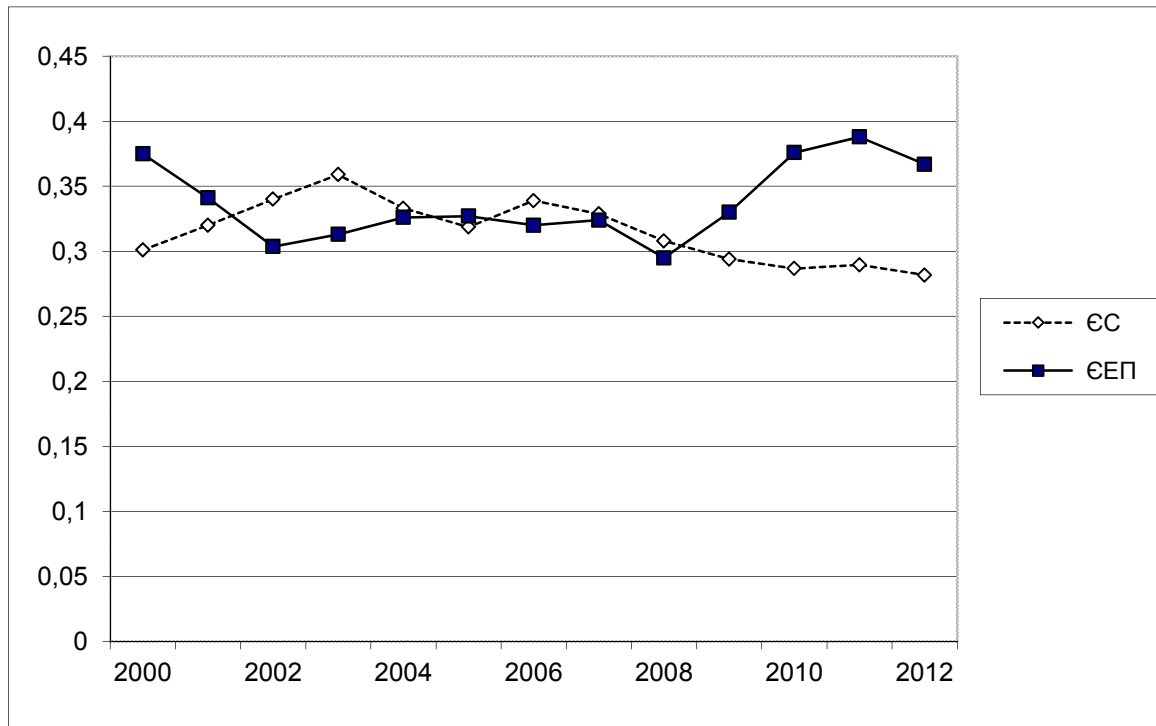
α_t – питома вага товарообороту країни з країнами об'єднання у її загальному товарообороті у t – ому році;

α_{t-1} – питома вага товарообороту країни з країнами об'єднання у її загальному товарообороті у $(t-1)$ – ому році.

Тобто, динаміку інтеграції країни до об'єднання можна визначати динамікою питомої ваги товарообороту країни з країнами об'єднання у її загальному товарообороті. Якщо питома вага збільшується, спостерігається інтеграція, а зменшується – дезінтеграція.

Динаміку питомої ваги товарообороту України з країнами ЄС та ЄСП у її загальному товарообороті на розглядуваному відрізку часу наведено на рис. 9. *Зауважимо, що якщо питома вага товарообороту України з країнами ЄС та ЄСП у її загальному товарообороті збільшується за рахунок збільшення імпорту, то така інтеграція є негативною, оскільки в подальшому призводитиме до нарощування зовнішнього боргу країни, що й спостерігається на даному відрізку часу розвитку економіки України. І навпаки, посилення інтеграційних зв'язків за рахунок збільшення експорту сприяє зменшенню зовнішнього боргу країни.*

Рис. 9. Динаміка питомої ваги товарообороту України з країнами ЄС та ЄП у її загальному товарообороті.

Тренди: $y_{ЄС} = -0,0039x + 0,3429$; $y_{ЄП} = 0,0025x + 0,3196$.

Джерело: [4-12].

Оснoву українського експорту до всіх трьох країн складають чорні метали (чавун, залізо, сталь, готовий прокат, залізний дріт, прутки гарячекатані тощо) та вироби з них (сталеві труби, металоконструкції з чорних металів, радіатори для центрального опалення тощо). Негативною стороною експорту продукції чорної металургії є висока питома вага в її товарній структурі напівфабрикатів з низькою доданою вартістю (40,7%), що практично вдвічі перевищує аналогічний показник у світовій торгівлі (20,8%). Найбільш негативним для України є незначна частка плоского прокату у структурі експорту – 32,8% при середньосвітовому рівні 56,6% і практично повна відсутність високотехнологічних марок сталі [42, с. 121; 43, с. 16; 44, с. 67].

Сталим попитом на ринках країн ЄП користується продукція машинобудівного комплексу. Найбільшу питому вагу в цьому виді товарної продукції має товарна група, що включає котли, машини, апарати і механічні пристрої (турбіни, двигуни турбореактивні та внутрішнього згорання, насоси, прокатні стани, металорізальні верстати та ін.). Значну питому вагу в експорті продукції машинобудівного комплексу мають електричні машини і устаткування, до яких належать електричні двигуни та генератори, електрогенераторні установки, електричні трансформатори, електричні акумулятори, телефонні апарати, електрична апаратура тощо. Істотну частину українського експорту продукції машинобудівного комплексу складають транспортні засоби та шляхове обладнання, особливо наземні транспортні засоби.

Загалом, країни ЄС є основними споживачами продукції машинобудування України. Так, у 2012 р. країни ЄС імпортували: 71,6% експорту України інструментів, ножових виробів; 71,5 – інших виробів з недорогоцінних металів; 68,5 – котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв; 41,8 – електричних машин і устаткування; 89,3 – залізничних або трамвайних локомотивів, шляхового обладнання; 83,0 – наземних транспортних засобів, крім залізничних; 21,6 – аеронавігаційних або космічних апаратів; 26,5 – плавучих засобів морських або річкових; 58,3% – приладів і апаратів [41]. **У 2012 р. Білорусь, Казахстан і Російська Федерація спожили 64,6% усього українського експорту високотехнологічної продукції (коди товарів згідно з УКТЗЕД – 82–91) [41]. 64,9% реалізованої у 2011 р. (58,8% у 2010 р.) підприємствами України за кордоном інноваційної продукції було спрямовано в країни СНД [23, с. 174].**

З огляду на погіршення стану як самого гірничо-металургійного комплексу України, так і реалізації його продукції на світовому ринку, а також враховуючи думку спеціалістів у цій галузі промисловості, які констатують: “Подальший гармонійний розвиток чорної металургії України неможливий без суттєвого переорієнтування продажу сталевих металопродукції з експорту на внутрішній ринок” [45, с. 51], очевидно, що роль Білорусі, Казахстану і Російської Федерації як споживачів продукції машинобудування України зростатиме.

Частину, хоча і незначну, в експорті становить продукція хімічної та пов’язаних з нею галузей промисловості, до якої входять продукти неорганічної хімії, органічних хімічних сполук, фармацевтичні продукти (включаючи медикаменти, добрива, дубильні екстракти і барвники, ефірні масла та есенції, миючі засоби, білкові речовини тощо).

Україна експортує до країн ЄС продукцію харчової промисловості. При цьому слід зазначити, що основними товарами є жири та олії тваринного та рослинного походження, цукор і кондитерські вироби з цукру, какао та продукти з нього, продукти із зернових культур, алкогольні та безалкогольні напої, залишки і відходи харчової промисловості.

Українські товари, які реалізуються в країнах ЄС, базуються на тій спеціалізації, яку мала промисловість України в умовах існування СРСР. Структура вивозу продукції України за галузями народного господарства у 1989 р., якщо увесь вивіз прийняти за 100%, характеризується такими даними: промисловість – 95,8%, у т. ч.: чорна металургія – 16,8; машинобудування і металообробка – 37,8; харчова промисловість – 16,2; хімія та нафтохімія – 8,2%. Причому вивіз у всьому обсязі українського виробництва складав: по промисловості – 23%; чорній металургії – 41%; машинобудуванню і металообробці – 31; харчовій промисловості – 17; хімії та нафтохімії – 32% (розраховано за даними: [46, с. 16-18]). Тому можна стверджувати, що конкурентні переваги товарів України на ринках Білорусі, Казахстану і Російської Федерації базуються на тому, що в цих країнах структура народного господарства значною мірою зберігається такою, якою вона була за часів СРСР. Зміна цієї структури, як і зміна світових цін і світової структури експорту, може призвести до зменшення і можливої втрати Україною цих її конкурентних переваг на ринках Білорусі, Казахстану і Російської Федерації. **Аналіз співвідношення питомої ваги основних товарних груп у експорті й імпорті України до/з країн ЄС свідчить також про збереження між Україною і країнами ЄС внутрішньогалузевої торгівлі** [47, с. 208]. Можна констатувати, що збереженню між Україною і країнами ЄС внутрішньогалузевої торгівлі сприяє розвинена науково-виробнича кооперація України з країнами ЄС у провідних галузях високих технологій, зокрема у ракетно-космічній, літакобудування, суднобудування, ядерних технологій, ВПК тощо [48-51].

Аналізуючи європейський і євразійський вектори інтеграції України до світової економіки, необхідно підкреслити, що **євразійські зв’язки України сильніші, ніж європейські**: друге місце після Російської Федерації (25,6% експорту України) серед країн – основних імпортерів українських товарів займає Туреччина (5,4% експорту України); серед країн – основних експортерів після Російської Федерації (32,4% імпорту України) друге місце посідає Китай (9,3% імпорту України). Торговельно-економічні зв’язки України з країнами Азії розвиваються найдинамічніше (рис.1).

«Доступ до двох потужних європейського та євразійського ринків, – відзначає завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка О. І. Шнирков, – може стати унікальною інтеграційною моделлю для Європи: жодна інша європейська економіка таких можливостей не має. Подібний підхід має ще більші перспективи, якщо буде сформований Євразійський союз за ініціативою Росії» [52, с. 38].

Висновки. Аналіз наведених статистичних даних дозволяє дійти висновку, що економіка України у торгівлі з країнами ЄС та ЄЕП знаходиться у скрутній ситуації через велике і зростаюче від’ємне сальдо з обома об’єднаннями. Очевидно, що основна роль, яку має відігравати торгівля України з країнами ЄС, полягає в імпорті сучасної техніки і технологій для забезпечення переходу економіки України на інноваційно-інвестиційну модель розвитку. Тому негативний торговельний баланс з країнами ЄС зберігатиметься і у перспективі. Реальне ж подолання негативного балансу має місце у торгівлі з країнами ЄЕП за рахунок зменшення витрат на імпорт енергоносіїв у зв’язку із зменшенням у структурі експорту України енергомістких товарів (передусім продукції металургії) та збільшенням товарів із значною часткою доданої вартості (машинобудування). Цьому також сприятиме посилення торговельно-економічних зв’язків з країнами Азії. Саме необхідність подолання від’ємного сальдо торгівлі, вихід із пастки зовнішньої заборгованості обумовлюють посилення євразійського вектора інтеграційного розвитку України.

Напрями подальших досліджень. Після підписання “Угоди про асоціацію між Україною і ЄС” і досягнення певних угод з ЄЕП необхідно систематично аналізувати стан і тенденції розвитку торгівлі України з країнами ЄС та ЄЕП і з їх врахуванням вносити необхідні корективи в стратегію й тактику міжнародної економічної політики на законодавчому рівні.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування: Аналітична записка (14.05.2012 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/9111>.
2. Фомин С. Экономическая интеграция как ответ на вызовы глобализации / Сергей Фомин // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. Вип. 37 / НАН України. Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин; Відп. ред. С.В. Кононенко. – К., 2006. – С. 189–216.
3. Географічна структура експорту-імпорту послуг. Держстат України, 1998–2012. Дата останньої модифікації: 10/05/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gsp_u.html.
4. Географічна структура експорту-імпорту товарів. Держстат України, 1998–2012. Дата останньої модифікації: 6/06/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gs_u.html.
5. Зовнішня торгівля України за 2001 рік, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2002. – 146 с.
6. Зовнішня торгівля України за 2002–2007 роки: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – 108 с.
7. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2008 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009. – 168 с.
8. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2009 році, Т. 1: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2010. – 167 с.
9. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2011 році, Т. 1: Стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 170 с.
10. Зовнішня торгівля України: Стат. зб. // Державна служба статистики України. – К., 2012. – 102 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 15.02.2013 р. №08.2-27/18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Зовнішня торгівля України товарами за 2012 рік. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 14.02.2013 р. №08.2-27/16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Зовнішня торгівля України послугами за 2012 рік. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. 14.02.2013 р. №08.3-22/85.
14. Сергеев В.П. Международное социалистическое разделение труда: показатели и тенденции развития / В.П. Сергеев. – М.: Мысль, 1979. – 228 с.
15. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2003 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2004. – 242 с.
16. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2004 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2005. – 286 с.
17. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2005 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2006. – 324 с.
18. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2006 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007. – 311 с.
19. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2007 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – 311 с.
20. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2008 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009. – 259 с.
21. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2010 році: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2011. – 259 с.
22. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2011 році: Стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 242 с.
23. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. / Державна служба статистики України. – К.: ДП “Інф.-видав. центр Держстату України”, 2012. – 305 с.
24. Губський Б. Інтернаціоналізація української економіки / Б. Губський, Д. Лук’яненко, В. Сіденко // Економіка України. – 2000. – №9. – С. 15–23.
25. Пузанова Т.М. Статистичне дослідження товарообороту зовнішньої торгівлі України: дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Пузанова Тетяна Миколаївна. – К., 2006. – 246 с.
26. Шнирков О.І. Торговельна політика Європейського Союзу: монографія / О. І. Шнирков. – К.: Київський університет, 2005. – 152 с.
27. Шукліна В.В. Зовнішньоекономічна і інвестиційна діяльність України: сучасні тенденції / В.В. Шукліна // Україна – Польща – ЄС: сучасний стан та перспективи: зб. матер. міжнар. семінару. – Херсон – Краків: Херсон. нац. тех. ун-т, 2006. – С. 45–50.
28. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т. 2 / [Д.Г. Лук’яненко, А.М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін.]; за заг. ред. Д.Г. Лук’яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 592 с.
29. Конкурентоспроможність національної економіки / [А.В. Бабак, С.Ф. Биконя, О.Ю. Болховітінова та ін.]; Б.Є. Кваснюк (ред.); Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К.: Фенікс, 2005. – 495 с.
30. Зовнішня торгівля України за 2001 рік, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2002. – 329 с.
31. Зовнішня торгівля України за 2002 рік, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2003. – 270 с.
32. Зовнішня торгівля України за 2003 рік, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2004. – 265 с.
33. Зовнішня торгівля України товарами за 2004 рік, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2005. – 178 с.
34. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2005 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2006. – 320 с.
35. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2006 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007. – 236 с.

36. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2007 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – 175 с.
37. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2008 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009. – 212 с.
38. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2009 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2010. – 239 с.
39. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2010 році, Т. 2: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2011. – 239 с.
40. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень-грудень 2011 року.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
41. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень-грудень 2012 року.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
42. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір; під наук. ред. К. В. Балабанова. – Донецьк: “Вебер” (Донецька філія), 2007. – 234 с.
43. Капранова Л.Г. Трансформація міжнародного ринку металопродукції в умовах світової економічної кризи: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.02 / Л.Г. Капранова; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – 20 с.
44. Конкуренстоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я. А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
45. Єфіменко Г.Г. Україна у світовому виробництві і споживанні сталі / Г.Г. Єфіменко, В.П. Самарай, В.А. Гнатюш // Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. – К.: КИМУ, 2012. – Вип. 1. – С. 46–53.
46. Народне господарство Української РСР у 1990 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики УРСР. – К., 1991. – 496 с.
47. Радзівєвська С. О. Конкуренстоспроможність та інтеграційні перспективи України. – К.: Знання України, 2012. – 343 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usufit.edu.ua/index> або www.nbu.gov.ua (електронна бібліотека).
48. Вардомский Л.Б., Шурубович А.В. Инновационное измерение евразийской интеграции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukros.ru>.
49. Байбакова Е.Ю., Клочков В.В. Интеграция авиационной промышленности России и Украины: анализ перспектив и рисков // Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Первой междунар. научн.-практ. конф./ РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2013. – С. 216–222. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukros.ru>.
50. Шкваря Л. В. Российско-украинское сотрудничество в сфере космоса: возможности, проблемы и перспективы // Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Первой междунар. научн.-практ. конф./ РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2013. – С. 341–346. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukros.ru>.
51. Суслов А.Г., Михайлов А.Н. Технологическая модернизация и развитие машиностроения в России и Украине // Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Первой междунар. научн.-практ. конф./ РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2013. – С. 319–321. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukros.ru>.
52. Шнирков О. Пріоритети зон вільної торгівлі України / Олександр Шнирков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – Вип. 38/39/2012. – К.: Київський університет, 2012. – С. 37–38.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013